

Laura Geržotaitė

Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308, Vilnius, Lietuva
Tel.: +370 5 263 8171
Vilniaus universitetas
Kauno humanitarinis fakultetas
Muitinės g. 8, LT-44280, Kaunas, Lietuva
Tel.: +370 3 7422 604
El. paštas: laura.gerzotaite@lki.lt
Moksliniai interesai: arealiniai baltų kalbų
tyrimai, geolingvistika, dialektologija

Agnė Čepaitienė

Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308, Vilnius, Lietuva
Tel.: +370 5 263 7917
Vilniaus universitetas
Kauno humanitarinis fakultetas
Muitinės g. 8, LT-44280, Kaunas, Lietuva
Tel.: +370 3 7422 604
El. paštas: agne.cepaitiene@lki.lt
Moksliniai interesai: geolingvistika,
dialektologija, sociolingvistika, eksperimentinė
fonetika

VILKAVIŠKIO JAUNUOLIŲ KALBINĖ GIMTINĖ: RIBOS, TAISYKLINGUMO IR PATRAUKLUMO VERTĖS

Straipsnyje pristatomas Vilkaviškio jaunuolių kalbinės gimtinės vaizdinių tyrimas. Tiriamaoji medžiaga – pagal perceptyviosios dialektologijos metodologiniais principais parengtą anketą surinkti duomenys.

Moksleivių savimonėje susiformavęs nevienalytis gimtųjų apylinkių šnektos vaizdas – Vilkaviškyje kalbama ir tarminiu, ir netarminiu, ir abiem kalbos variantais. Kalbinės gimtinės kaip tarminės raiškos plotas paprastai apima gretimas sritis arba beveik sutampa su patarmės, regiono ribomis. Kalbinė gimtinė kaip bendrinės kalbos zona, Vilkaviškio jaunuolių požiūriu, neatsiejama nuo Marijampolės, kurioje taip pat fiksuota trejopa kalbinė raiška.

Vilkaviškio apylinkėse vartojamos šnektos gyvybingumą ir tęstinumą rodo ne tik beveik pusės respondentų pasirinkimas kalbėti tarmiškai, palankus tarmės vertinimas ir jos vartojimas visuose domenuose, tarmiškai kalbančio žmogaus siejimas su kilme, gyvenamąja vieta, praeitimi, vyriausiąja karta ir pagarba savam kraštui, tradicijoms, bet ir sudėtingas savajai šnektai būdingų tarminių ypatybių įvardijimas.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: perceptyvioji dialektologija, pieštinis žemėlapis, kalbinė gimtinė, ribos, tarmė, bendrinė kalba, Vilkaviškio zona.

---

1. Įvadas

Perceptyviosios dialektologijos tyrimuose kalbinė gimtinė (angl. *linguistic homeland*) yra siejama su individo aplinkos kalbiniais skirtumais ir erdviniais atstumais (Diercks 2002, p. 51)¹. Kalbinės gimtinės ir atitikties standartui (taisyklingumo) veiksniai yra svarbūs nustatant kalbinio varianto patrauklumo vertę (Aliūkaitė 2007, p. 152). Į šiuos faktorius

---

¹ Apie perceptyviosios dialektologijos metodų (pieštinių žemėlapių užduoties) taikymo principus žr. Preston 1988, p. 373–395; Preston 1999a, p. xxiii–xl; Inoue 1999, p. 147–159; Diercks 2002, p. 51–70 ir kt.

atsižvelgiama vertinant tarmių gyvybingumą ir prognozuojant galimas jų kaitos kryptis (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2016, p. 89–120).

Perceptyviosios lietuvių dialektologijos darbuose tarp tarminių zonų patenkančios kalbinės giminės tyrimų nėra gausu². Projekto *Bendrinės kalbos vieta mentaliniame lietuvių kalbos žemėlapyje*³ medžiagos pagrindu analizuota geolingvistinė Šiaulių, Panevėžio (Geržotaitė 2016, p. 121–142; Merkytė-Švarcienė 2016, p. 139–154) ir Biržų (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2016, p. 89–120) jaunuolių kompetencija (angl. *dialect competence*), kuri apibrėžtina kaip žinios ir gebėjimai atpažinti kalbos variantiškumą ir jį susieti su tam tikrais geografiniais, socialiniais, kultūriniais arealais (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2016, p. 92; plačiau žr. Diercks 2002, p. 52–53). Nustatyta, kad stipriausi ryšiai su kalbine gimtine ir joje vartojamu tarminiu kodu fiksuojami Panevėžyje ir Biržuose, vidutiniškai stiprūs – Šiauliuose, tiriamųjų brėžtos kalbinės giminės ribos sutampa su gimtųjų sričių ribomis (Geržotaitė 2016, p. 121–142; Merkytė-Švarcienė 2016, p. 139–154; Aliūkaitė, Mikulėnienė 2016, p. 89–120).

Eilinių kalbos vartotojų nuostatos bendrinei kalbai artimo varianto vartosena pasižymi minčios kalbinės giminės atžvilgiu perceptyviosios dialektologijos metodais dar netirtos. Šio straipsnio **tikslas** – išanalizuoti Vilkaviškio jaunuolių kalbinės giminės vaizdinius, t. y. gimtųjų apylinkių lokalizaciją pieštiniuose žemėlapiuose ir nuostatas jose vartojamos kalbos taisyklingumo ir patrauklumo požiūriais. **Objektas** – Vilkaviškio mokinių kalbinės giminės vaizdiniai.

Tyrimo medžiaga sudaro minėto projekto metu surinktos 84 Vilkaviškio *Aušros* gimnazijos 9–12 klasių moksleivių (15–18 metų) anketos⁴. Išnagrinėti jose pateikti 160 pieštinių žemėlapių, rodančių tiriamųjų tarminių kodų vaizdinius ir bendrinės kalbos lokalizavimo tendencijas, ir su jais susijusių atvirų, uždarų ir pusiau uždarų klausimų atsakymų duomenys (informaciją apie pateikėjus žr. lentelėje)⁵.

Lentelė. Tiriamųjų Vilkaviškio jaunuolių charakteristika

Iš viso tiriamųjų	Iš viso moterų	Iš viso vyrų	Tarmę moka	Tarmės nemoka	Tarmiškai kalba	Tarmiškai nekalba	Tarminės kalbos dažnumas
84	49	35	38	46	40	37	
100,00 %	58,33 %	41,67 %	45,24 %	54,76 %	47,62 %	44,05 %	3,4

² Apie perceptyviosios dialektologijos metodų taikymą ir tinkamumą lietuvių tarmėms tirti plačiau žr. Aliūkaitė 2006a, p. 88–89; Aliūkaitė 2006b, p. 567–583; Aliūkaitė 2009, p. 164–179 (čia žr. ir apie pieštinio žemėlapio užduoties taikymą užsienio kalbų tyrimuose); Aliūkaitė, Mikulėnienė 2016, p. 89–120 ir kt.

³ Projektas vykdomas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos lėšomis (sutarties Nr. K-5/2014). Projekto trukmė 2014 06 02–2016 12, vadovė – prof. dr. Daiva Aliūkaitė.

⁴ Projekto metu parengta anoniminė sąmoningųjų nuostatų anketa *Tarminio kalbėjimo ir bendrinės kalbos vertinimas* susideda iš dviejų dalių: įvadinės, kuri parengta atsižvelgiant į bendruosius dialektologinių, sociolingvistinių anketų sudarymo principus, ir su pastarąja glaudžiai susijusios, perceptyviosios dialektologijos modelį įtvirtinančios pagrindinės (plačiau žr. Aliūkaitė, Mikulėnienė 2016, p. 97–99). Atlikto tyrimo anketos saugomos Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto Lietuvių filologijos katedroje.

⁵ Pieštinių žemėlapių niekaip nesužymėjo 4,7 proc. Vilkaviškio moksleivių.

Darbe remiamasi tų pačių jaunuolių pirmosios (prašyta pažymėti, kur kalbama tarmiškai) ir antrosios (prašyta nurodyti, kur vartojama bendrinė kalba) pieštinio žemėlapio užduoties gretinimu. Kalbinės gimtinės vaizdiniai tikslinami įvertinant tarminio kodo pasirinkimo dažnumą, jo vartojimo domenų⁶, nagrinėjant savųjų ir gimtosios tarmės, t. y. autostereotipinius, bei kitų etnografinių regionų grupių, t. y. heterostereotipinius, vertinimus (dėl terminų plačiau žr. Kalnius 2002, p. 23–52; Papaurėlytė, Župerka 2010, p. 185–202 ir kt.), mokinių pastebimas pirmines ar antrines tarmines ypatybes (dėl terminų plačiau žr. Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014a, p. 46).

Tiriamasis Vilkaviškis yra lokalizuotas nevienalyčiame vakarų aukštaičių kauniškių plote, šalia vartojamos patarmės pagrindu besiformuojančio naujojo vietinio tarminio darinio, pietinių vakarų aukštaičių regiolekto, centro – Marijampolės, turinčios aukštą mentalinį urbanizacijos indeksą (dėl termino plačiau žr. Marshal 2004, p. 111) bei didesnę nei aplinkinių vietovių tarminę vertę (Aliūkaitė *ir kt.* 2014, p. 151; Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014a, p. 41–44; Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014b, p. 261; Bakšienė 2016). Tikėtina, kad dėl šių priežasčių Vilkaviškio kalbinės gimtinės vaizdinys skiriasi nuo greta esančiose vietovėse ir kituose Lietuvos regionuose susiformavusiųjų.

2. Vilkaviškio jaunuolių kalbinės gimtinės ribos, taisyklingumo ir patrauklumo vertės

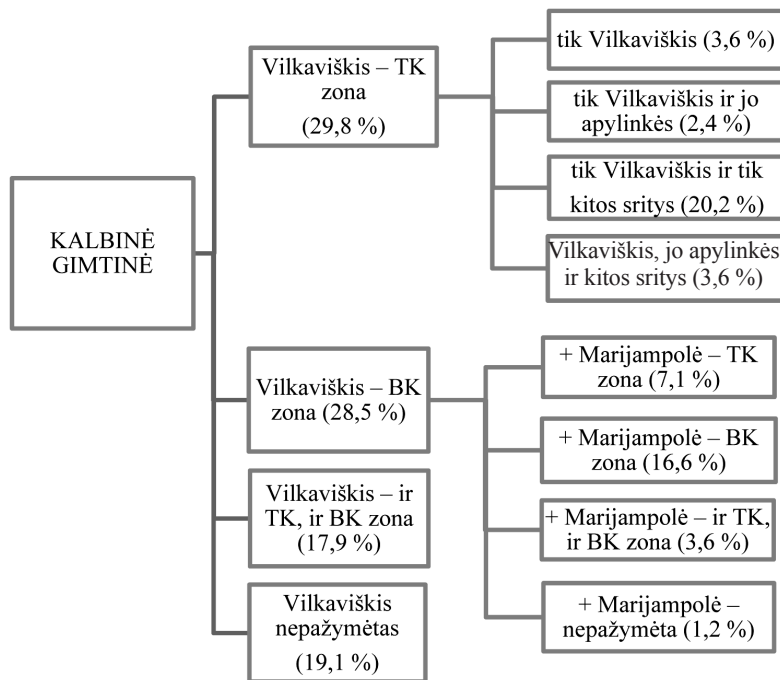
Bendraja prasme vilkaviškio moksleivių žymėti žemėlapiai nesiskiria nuo tipišku perceptyvosios dialektologijos tyrimuose gaunamų. Palyginus šiame straipsnyje nagrinėjamą medžiagą su didelę skirtį nuo bendrinės kalbos turinčių sričių (Šiaulių, Panevėžio, Biržų) situacijomis, matyti, kad analizuojamieji žemėlapiai yra gerokai eklektiškesni. Juose kur kas rečiau suvokimo izoglosėmis⁷ suskirstytas Lietuvos plotas, negausu ir visas išskirtas tarminės (bendrinės) kalbos zonas ar atskiras (pa)tarmes (regionus) lydinčių komentarų – iš žemėlapuose žymėjusiųjų tarmines zonas tik beveik ketvirtadalis (23,75 proc.) apibūdino jose vartojamą tarmę.

Vilkaviškio gimnazistų pieštiniai žemėlapiai pagal kalbinės gimtinės (ne)žymėjimą juose, taigi ir jos priskyrimą tarminės ar netarminės raiškos sričiai, pirmiausia dalytini į keturias panašaus dydžio grupes (žr. 1 pav.).

Dvi iš išskirtų grupių padalytos smulkiau. Toks sukaupų žemėlapų skirstymo principas leidžia nustatyti vilkaviškėčių kalbinės gimtinės ribas, aptarti TK ir BK žemėlapų gretinimo būdu išryškėjusių tiriamųjų kalbinės gimtinės santykį su Marijampole. Identifikuotos grupės aptartinos plačiau.

⁶ Skiriami izoliuotieji domenai apima artimąją namų aplinką, šeimos narius, solidarumo – draugus, instrumentiniai viešieji – viešąsias erdves, nepažįstamus asmenis (Hageno 1989, p. 53; dar žr. Aliūkaitė, Valikonė, p. 9).

⁷ Perceptyviojoje dialektologijoje suvokimo izoglosėmis, panašiai kaip geolingvistikoje izoglosėmis, žemėlapuose žymimos ypatybių ar įsivaizduojamų ypatybių ribos kalbos kontinuumo (Aliūkaitė 2013, p. 12; plačiau žr. Preston 1999b, p. 361).

1 pav. Kalbinė gimtinė Vilkaviškio moksleivių pieštiniuose žemėlapiuose⁸

2.1. Kalbinė gimtinė – TK zona

Beveik trečdalis (29,8 proc.) jaunųjų kalbos vartotojų ir vertintojų savo kalbinę gimtinę siejo tik su TK kodu. Jei taip atsakiusieji pirmajame žemėlapyje Vilkaviškį ir jo apylinkes nurodė kaip TK zoną, tai antrajame šių apylinkių nepriskyrė.

Žemėlapių duomenys nesutampa su mokinių atsakymais į atvirusius anketos klausimus – mokantys TK ir šį kodą vartojantys prisipažino beveik pusė respondentų (atitinkamai kiek daugiau nei 45,24 proc.⁹ ir 47,62 proc.) (žr. lentelę). Todėl galima manyti, kad kaip tarminė Vilkaviškio zona žemėlapiuose žymėta veikia objektyviai, t. y. demonstruojant mokykloje įgytas žinias, nei subjektyviai.

TK dažniau vartojama izoliuotuose ir solidarumo domenuose: vienodai dažnai tarmiškai kalbama ir namuose su šeimos nariais (34,52 proc.), ir namuose, lauke ar mokykloje (veikiausiai pertraukų metu) su draugais (32,14 proc.)¹⁰. Mokykloje (pamokų metu su mokytojais), su nepažįstamaisiais, t. y. instrumentiniuose viešuosiuose domenuose, TK pasirenkama perpus rečiau (13,10 proc.)¹¹.

⁸ Čia ir kitur TK – tarminė kalba, BK – bendrinė kalba.

⁹ Iš jų nedidelė dalis nurodė mokantys dzūkų (5,95 proc.), žemaičių (1,19 proc.) ir aukštaičių (1,19 proc.) tarmes. Todėl prielaida, kad kalbinę gimtinę kaip tarminę žymėjusių ir tarmiškai mokančių bei šnekančių skaičiaus neatitikiną lėmė vilkaviškio gimnazistų kitų tarmių, o ne savosios, mokėjimas, yra atmetina.

¹⁰ Nustatant tarminės kalbos vartojimo sritis, atsižvelgta į dviejų klausimų atsakymus: *Kur kalbama TK, Su kuo kalbama TK.*

¹¹ Į šį skaičių įtraukti tik tie atvejai, kai to paties gimnazisto nurodyta TK vartojimo sritis yra mokyklos domenas, o į žmonių, su kuriais kalbama TK kodu, sąrašą yra įtrauktas mokytojas. Tai leidžia daryti prielaidą, kad TK vartojama

TK kodo dominavimą artimiausioje ir sąlyginai artimiausioje aplinkoje, tikėtina, lemia jos panašumas į BK. Tačiau vengimas su nepažįstamaisiais kalbėti įprastu kalbos kodu taip pat gali rodyti esant tarmės nevisavertiškumo faktoriui arba toks pasirinkimas aiškintinas mokykloje pamokų metu aprioriškai vartojamos BK įtaka.

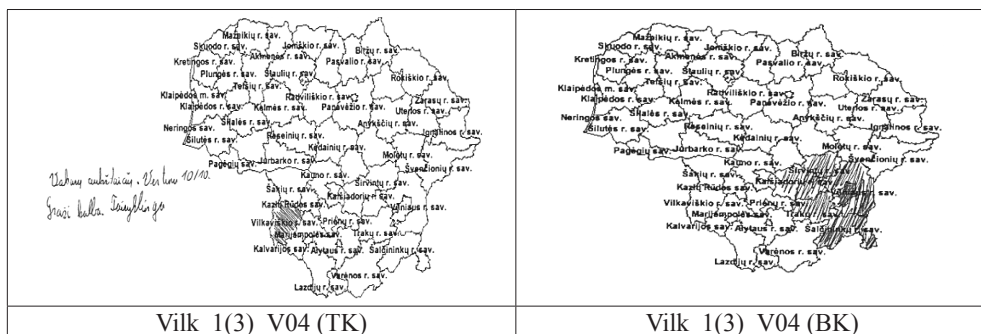
Atsižvelgus į tai, kad kalbinėje gimtinėje, nors ir nevienodu lygiu, bet TK vartojama visuose galimuose domenuose, o Vilkaviškyje vyraujančia tarme šneka jauniausios kartos atstovai, galima hipotetiškai prognozuoti, jog aptariamojo kalbos kodo gyvybingumas yra gana aukštas, jam grėsmė išnykti – menka¹².

Šį teiginį patvirtina mokinių nurodyti tarmiškai kalbančio žmogaus asociatai – jis retai apibūdinamas neigiamos konotacijos žodžiais. Tik keli jaunuoliai TK šnekančių asmenį vertino remdamiesi stereotipine kaimo ir miesto opozicija, t. y. vadino kaimiečiu (5,95 proc.), ir išsilavinimo vs. neišprusimo priešprieša, t. y. tokį asmenį laikė neišsilavinusiu (2,38 proc.), pavyzdžiui: *kaimiečiai* (Vilk_1(2)_V02), *kaimiečiu*, *neišsilavinusiu žmogumi* (Vilk_1(3)_M04)¹³.

Dažniausiai vartojamas TK kodas respondentams asocijuojasi su kalbančiojo kilme, gyvenamąja vieta (21,43 proc.), stereotipiškai TK siejama su praeitimi, veikiausiai socialiai patrauklia vyriausiąja karta (20,24 proc.), pagarba savo kraštui, tradicijoms (19,05 proc.), išsilavinimu (2,38 proc.), pavyzdžiui: *žmogus, kuris gyvena savam krašte, ten užaugęs ir gimęs* (Vilk_1(4)_M01), *tarmiškai kalbantis žmogus asocijuojasi su papročiais, gimtąja kalba, Lietuvos piliėčiu* (Vilk_1(1)_M16).

Didžiąją likusių asociatų (27,38 proc.) dalį sudaro labiau teigiami negu neigiami atsiliepimai, pavyzdžiui: *su geru žmogumi, kuris kalba* (Vilk_1(1)_V03), *niekuo* (Vilk_1(1)_V06) ir kt.)¹⁴.

Jaunųjų respondentų piešiniai žemėlapiai, kuriuose gimtasis miestas laikomas tarmine zona, dalytini dar smulkiau. Pirmajai iš grupių priskirtini tie iš jų, kuriuose pažymėtas tik Vilkaviškis ar Vilkaviškis ir jo apylinkės (žr. 2 pav.).

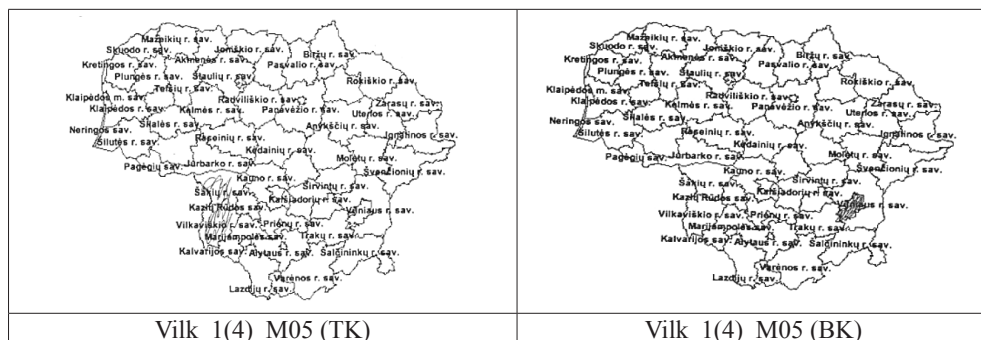

ma pamokų metu. Kiti atsakymų variantai, kai nurodytas mokyklos domenas, bet žmonės, su kuriais bendraujama TK, yra šeima ir draugai, sudaro atskirus 3,57 proc. Pastarieji duomenys leidžia hipotetiškai teigti, kad taip atsakiusieji TK vartoja pertraukų metu.

¹² Prie tokių pačių išvadų prieita ir kituose tyrimuose (žr. Čepaitienė 2016, p. 136–159).

¹³ Straipsnyje vartojami tiriamųjų kodiniai trumpiniai: Vilk – Vilkyškio *Aušros* gimnazijos tiriamieji; brūkšneliais išskirti skaičiai žymi skirtingų klasių moksleivių grupes; M ir V raidėmis nurodyta tirtųjų lytis; po jų esatys skaičiai žymi anketų numerius.

¹⁴ Nors kituose Lietuvos arealuose fiksuoti panašūs tarmiškai kalbančio asmens asociatai, TK vartojantis žmogus vertintas ne taip palankiai kaip Vilkyškio moksleivių (žr. Aliūkaitė 2008, p. 23–45).

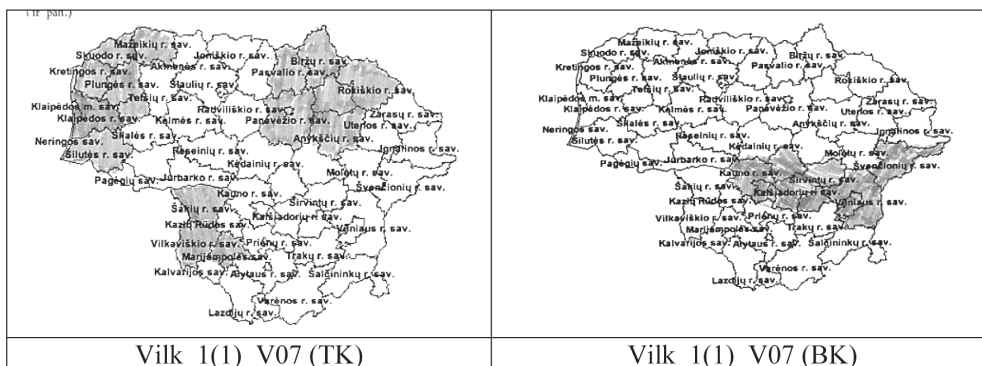

2 pav. Kalbinė gimtinė – TK zona (1-osios (TK) ir 2-osios (BK) žemėlapiu užduoties duomenys)¹⁵

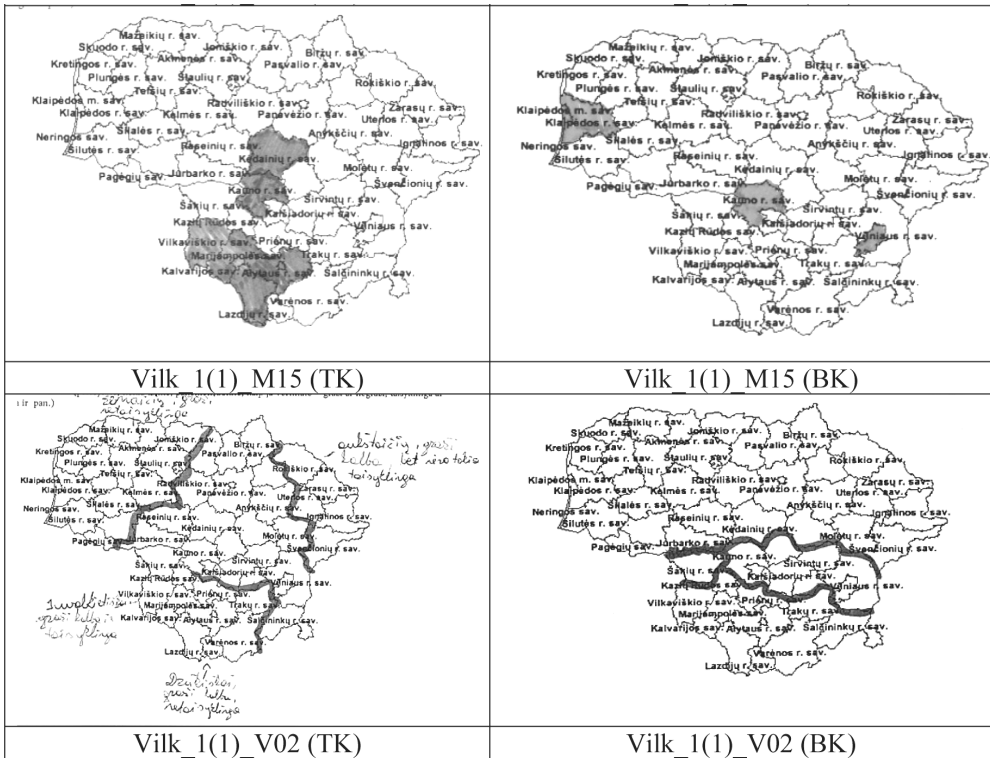
Pažymėtina, kad žemėlapių, kuriuose lietuvių kalbos plotas, išskyrus gimtųjų apylinkių zoną, niekaip nesužymėtas, nėra daug. Kalbinė gimtinė tik ties Vilkaviškiu lokalizuota beveik 3,6 proc. jaunųjų respondentų žemėlapių, ties Vilkaviškiu ir jo apylinkėmis – 2,4 proc. žemėlapių.

Gerokai didesnę žemėlapių dalį (23,8 proc.) sudaro tie, kuriuose kalbinė gimtinė ar kalbinė gimtinė ir jos apylinkės pažymėtos tarp kitų prototipinių tarminių zonų (žr. 3 pav.). Vilkaviškio moksleivių savimonėje gimtoji sritis dažniausiai praplečiama viena kita gretima (tiesa, nebūtinai tos pačios patarmės ar regiono): Marijampolės ir Kalvarijos (Vilk_1(3)_V01), Marijampolės ir Šakių (žemėl. Vilk_1(1)_V07 žr. 3 pav.), Marijampolės, Kalvarijos, Šakių ir Kazlų Rūdos (Vilk_1(1)_M09), Marijampolės, Kalvarijos, Alytaus (Vilk_1(2)_M03), Marijampolės, Kalvarijos, Alytaus ir Lazdijų (žemėlapi Vilk_1(1)_M15 žr. 3 pav.).

Neretai kalbinės gimtinės ribos beveik sutampa su patarmės ar regiono ribomis (žemėlapi Vilk_1(1)_V02 (TK) žr. 3 pav.). Taigi jaunuolių savimonėje ryškus bendrumo su didesniu arealu jausmas.

¹⁵ Tyrimė analizuojami atskiro respondento sužymėti dvejopi pieštinio žemėlapiu užduoties žemėlapiai laikomi vienu vienetu. Siekiant analizuojamų reiškinių iliustravimo aiškumo, šiame ir kituose paveikluose TK ir BK žemėlapiai pateikti greta vienas kito.

3 pav. Kalbinė gimtinė – TK zona (1-osios (TK) ir 2-osios (BK) žemėlapio užduoties duomenys) (tęsinys)

Žemėlapiuose, kuriuose Vilkaviškis laikytas tarminė zona, išryškėja respondentų kalbinės giminės ir gretimos Marijampolės sąsajos. Jas rodo tai, kad į moksleivių nurodomą, kaip jie teigia, suvalkiečių tarmės dalį visada patenka arba abi sritys kartu, arba bent viena iš jų. Bendrumo ryšys su urbanistiniu traukos centru laikoma Marijampolė sustiprinamas žemėlapių komentaruose žodžiu „mes“: *Mes kalbame suvalkietiška ir, tai yra taisyklinga, taip pat ją vertiname, taip, kaip gimtąjį kraštą. Visos kitos tarmės yra lyg iškraipymas taisyklingų žodžių pvz: žemaičiai (Vilk_1(4)_V01).*

Nors minėtieji vertinimai tiriamojoje medžiagoje dominuoja, pripažįstama, kad kalbiniu požiūriu Suvalkijos tarminis plotas nėra vientisas. Iš pavienių pastabų išryškėja Vilkaviškio ir Marijampolės atskirtis (pastarasis miestas tampa „jie“): *1) Vilkaviškis – suvalkiečiai, gražiai, taisyklingai. 2) Marijampolė – suvalkiečiai, negražiai, netaisyklingai (Vilk_1(4)_M01).*

Apskritai kalbinė gimtinė bei artimiausiose apylinkėse vartojamas tarminis variantas ir etnografinių regionų grupės, t. y. autostereotipai, yra vertinami palankiau nei kituose plotuose, t. y. heterostereotipai¹⁶. Apibūdinant pažymėtose zonose vyraujančius tarmi-

¹⁶ Didžiausia respondentų dalis apibūdino gimtąją tarmę, mažesnė – žemaičių ir mažiausia – dzūkų ir aukštaičių. Toks komentary pasiskirstymas gali būti aiškinamas tuo, kad savo regiono kalbą yra lengviausia apibrėžti, žemaičių tarmė labiausiai skiriasi nuo Vilkaviškio jaunuolių gimtosios, dzūkų yra gerai žinoma, nes vartojama kai-

nus variantus, siejami estetikos ir atitikimo normą (greičiausia vilkaviškio jaunuolių subjektyviąją) faktoriai.

Kalbinėje gimtinėje vartojama vadinamoji suvalkiečių tarmė gražia ir taisyklinga laikoma daugiau nei pusės (52,94 proc.) visų komentarus prie žemėlapių parašiusių moksleivių, negražia – beveik dešimtadalis (8,82 proc.)¹⁷. Tarp nurodytų autostereotipų esama ir dvi-prasmiskų vertinimų, kai viename komentare vartojami neigiamą ir teigiamą konotaciją turintys žodžiai: *Kaimiečiai. Graži. Taisyklinga* (Vilk_1(1)_V05). Tai, matyt, rodo esant vidinei jaunuolio glaudaus ryšio su gimtuoju kodu ir silpno komplekso dėl TK priešpriešai.

Gausūs teigiami apibūdinimai sietini su subjektyviaisiais veiksniais (įprasta savo, savo regiono tarminį kodą vertinti palankiau)¹⁸ ir kalbinėje gimtinėje vartojamo kodo panašumu į BK. Palyginus jaunųjų respondentų duomenis su kitų patarmių plotuose atliktų tyrimų rezultatais, matyti, kad Vilkaivskyje, kaip kalbinėje gimtinėje, vartojamo tarminio kodo prestižas, taigi ir gyvybingumo laipsnis, yra aukštesnis¹⁹.

Heterostereotipiniai vertinimai moksleivių atsakymuose įvairuoja. Žemaičių tarmė laikoma labiau negražia, netaisyklinga, sunkiai suprantama (26,49 proc.) nei gražia (5,88 proc.). Estetiniu požiūriu dalis moksleivių žemaičių tarmę vertina palankiai, tačiau pabrėžia, kad ji yra netaisyklinga (8,82 proc.).

Dzūkų ir aukštaičių tarmės estetiniu bei norminiu požiūriais taip pat atrodo labiau nepatrauklios (atitinkamai 17,64 proc. ir 11,77 proc.) nei patrauklios (atitinkamai 5,88 proc. ir 2,94 proc.). Gražia, bet netaisyklinga įvardino 5,88 proc. dzūkų ir 2,94 proc. aukštaičių tarmes komentavę respondentai. Tokius vertinimus, tikėtina, lėmė kitų tarmių artimumo BK kodui ir žiūros iš kalbinės gimtinės perspektyvos kriterijai.

Tarp išvardintų tarmės diferencijuojančių požymių dominuoja vakarų aukštaičiams kauniškiams nebūdingos ryškiosios kitų patarmių, pirmiausia pietų aukštaičių, rytų aukštaičių, žemaičių, ypatybės: BK normų neatitinkantis tarimas (pavyzdžiui, dzūkavimas) (39,29 proc.), leksikos skirtumai (35,71 proc.), galūnių redukcija (33,33 proc.), jaučiamas išsiskiriantis akcentas (16,67 proc.), BK normų neatitinkantis kirčiavimas (15,48 proc.) ir kitos (2,38 proc.), pavyzdžiui: *kirčių dėjimas ant kitos to paties žodžio reikšmės* (Vilk_1(1)_M03), *skirtingose vietose sudėti kirčio ženklai* (Vilk_1(2)_V03), *galūnių „nukandimas“* (Vilk_1(3)_V06) *dzūkai taria su c raide kažkaip* (Vilk_1(2)_M02), *kai kurie žodžiai būna pakeisti* (Vilk_1(1)_V03), *savitas žodynas* (Vilk_1(2)_M14)²⁰.

Iš ryškiųjų kauniškių patarmės ypatybių minėtinas balsių įvairiose pozicijose ilginimas, BK normas atitinkantis kirčiavimas (plačiau žr. Zinkevičius 1966, p. 515, žemėl. Nr. 70;

---

mynstėje, o apie aukštaičių tarmės išskirtinumą labiausiai stokojama žinių (pavyzdžiui, vertinant aukštaičių tarmę, kai kurių nenusakomas pavadinimas (*nežinau tarmės, bet jų akcentas ir kalbėsena yra taip pat netaisyklinga ir negraži* (Vilk_1(1)_M04)) arba nežinoma, kaip ją apibūdinti (*komentarų nėra* (Vilk_1(2)_M02)).

¹⁷ Likusiuose atsakymuose Suvalkijos regionas nepažymėtas (11,77 proc.) arba šiame plote vartojamas kalbinis variantas nekomentuotas (26,47 proc.).

¹⁸ Aliūkaitė, Merkytė 2009, p. 265; dar žr. Diercks 2002, p. 51–70.

¹⁹ Kitų autorių, pavyzdžiui, Aliūkaitės (Aliūkaitė 2007, p. 152), tyrimais nustatyta, kad aukštaičiai ir žemaičiai savo kalbinėje gimtinėje vartojamus variantus vertina daug kritiškiau.

²⁰ 8,33 proc. mokinių tarminių ypatybių nenurodė.

LKA II 38–39, žemėl. Nr. 20). Vienais atvejais šie požymiai nurodyti kaip būdingi visam suvalkiečių plotui (*taisyklingai sudėti kirčio ženklai* (Vilk_1(2)_M14), *suvalkiečiai taip ištesę viską* (Vilk_1(4)_M07), o kitais – kaip kalbinės giminės ir Marijampolės šnekos skiriamieji (*kai sako „būlvė“, ne „bulvė“* (Vilk_1(2)_V02), *žodžiai „kap, tep“* (Vilk_1(2)_M02), *mes sakome pirmas, Marijampolėje jau sakoma pyrmas* (Vilk_1(4)_V01)). Remiantis tokio pobūdžio komentarais, galima teigti, kad dalis mokinių Vilkaviškyje vartojamą kalbinį variantą dėl jo taisyklingumo laiko prestižiškesniu nei Marijampolėje.

Taigi jauniausioji vVilkaviškio gyventojų karta kituose arealuose vartojamus tarmi-nius darinius identifikuoja pirmiausia pagal ryškiuosius (pirminius) kalbinius požymius, būtent jais ir apibūdinami skirtumai tarp įvairių regionų. Mažiau pastebimos blankiosios (antrinės) tarminės ypatybės šiuo atveju lemia ne tik kitų, bet ir jaunųjų respondentų kalbinėje giminėje vartojamo tarminio varianto gyvybingumą ir tęstinumą. Tai grindžia anksčiau skiriamųjų ir bendrųjų tarminių požymių pagrindu atliktus tyrimus (Aliūkaitė ir kt. 2014, p. 129–196).

2.2. Kalbinė giminė – BK zona

Didelė jaunųjų Vilkaviškio kalbos bendruomenės narių dalis (28,5 proc.) kalbinę gimtinę siejo ir su BK kodu. Toks žemėlapių priskyrimas iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti nepagrįstas, ypač turint omenyje tai, kad šiuose žemėlapiuose daugeliu atvejų atsispindi tik atskirų vietų (vadinamųjų prototipinių), kaip tarminių zonų, identifikavimas, o nepažymėtų sričių kalbos kodas negali būti griežtai vertinamas kaip netarminės kalbos. Tušti plotai gali rodyti ir moksleivių geolingvistinės kompetencijos stoką.

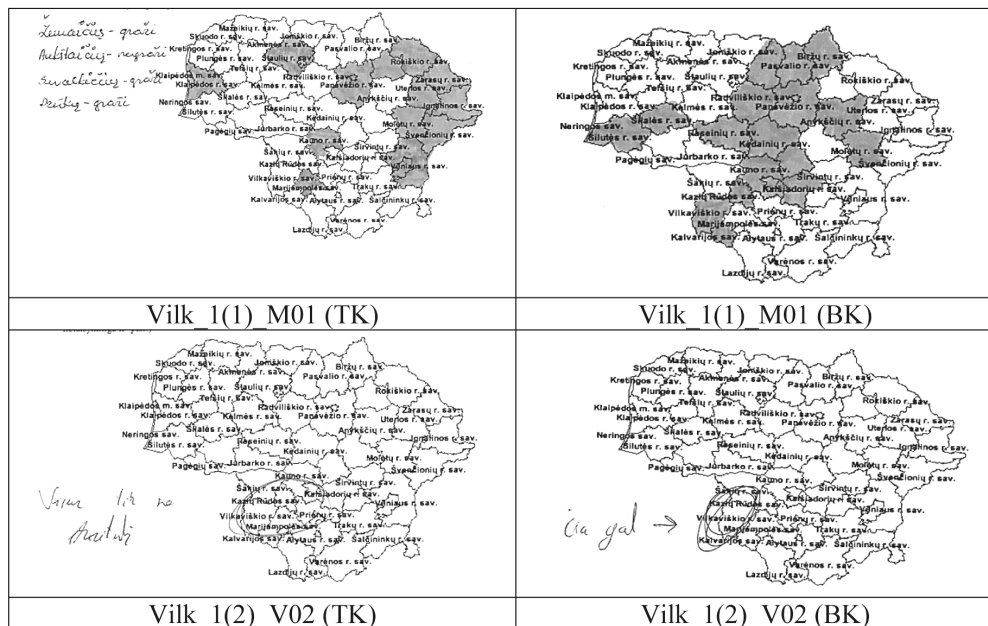
Vis dėlto šiai grupei priskirtų abiejų pieštinio žemėlapio užduočių sugretinimas rodo sąmoningai pasirinktą respondentų žymėjimą. Jeigu kalbinės giminės sritis pirmajame to paties moksleivio žemėlapyje buvo nepažymėta, antrajame ji jau buvo apibraukta ar nuspalvinta (žr. 4 pav.).

Be to, ne viename iš šių žemėlapių išskirta gretima Marijampolės sritis taip pat rodo, kad kalbinės giminės zona netarminė laikyta, matyt, neatsitiktinai.

Tokį jaunųjų respondentų pasirinkimą galėjo lemti stereotipinis teigiamas požiūris BK vartojančiojo, kuris dažniausiai mokinių siejamas su išsilavinimu (14,29 proc.), atžvilgiu, pavyzdžiui, *man asocijuojasi su išsilavinimu* (Vilk_1(1)_M04). Dažnai toks asmuo vilkaviškiečių nurodytas dar ir kaip neišsiskiriantis iš kitų (11,90 proc.), pavyzdžiui, *su lietuviškai kalbančiu žmogumi* (Vilk_1(2)_V04).

Kitų tiriamųjų BK sieta su šiuolaikiškumu, jaunimu (7,14 proc.), taip šnekančiojo kalba vertinta kaip taisyklingumo etalonas, asmenį lengva suprasti (3,57 proc.), su viešuoju diskursu (TV, radijo laidų vedėjais) (3,57 proc.), pagarba (3,57 proc.), miesto kalba (2,38 proc.), pavyzdžiui: *kalba suprantamai ir aiškiai* (Vilk_1(4)_V05), *su XXI a.* (Vilk_1(3)_V05), *taisyklingai kirčiuoja, taria žodžius* (Vilk_1(2)_M12).

Kitiems atsakymams (28,57 proc.) priskirti pavieniai, neaiškiai moksleivių apibrėžti ar retai pasitaikantys neigiamos konotacijos asociatai, pavyzdžiui: *niekuo* (Vilk_1(1)_V06), *nesuteikia jokių emocijų* (Vilk_1(1)_M13), *savo šalies, krašto nepuoselėjimu, papročių ne-*

4 pav. Kalbinė gimtinė – BK zona (1-osios (TK) ir 2-osios (BK) žemėlapio užduoties duomenys)

saugojimu ir pan. (Vilk_1(3)_M02)²¹. Pastarojo pobūdžio atsakymų negausu, todėl galima manyti, kad BK jaunųjų respondentų vertinama kaip siektinas kalbos kodas.

Plačiau aptartini kalbinės gimtinės apylinkėse išskirtą Marijampolės zoną rodantys žemėlapiai. Marijampolė 7,1 proc. respondentų žemėlapiuose nurodyta kaip TK zona. Dar 3,6 proc. jaunuolių Marijampolės sritis asocijavosi ir su tarmine, ir su netarmine (jai priskirtinas ir pats Vilkaviškis) kalbine raiška. Mažiau nei penktadalio moksleivių žemėlapiuose (jie sudaro 16,6 proc. visų žemėlapių) Marijampolė, kaip ir Vilkaviškis, pateko į netarminės kalbos arealą²².

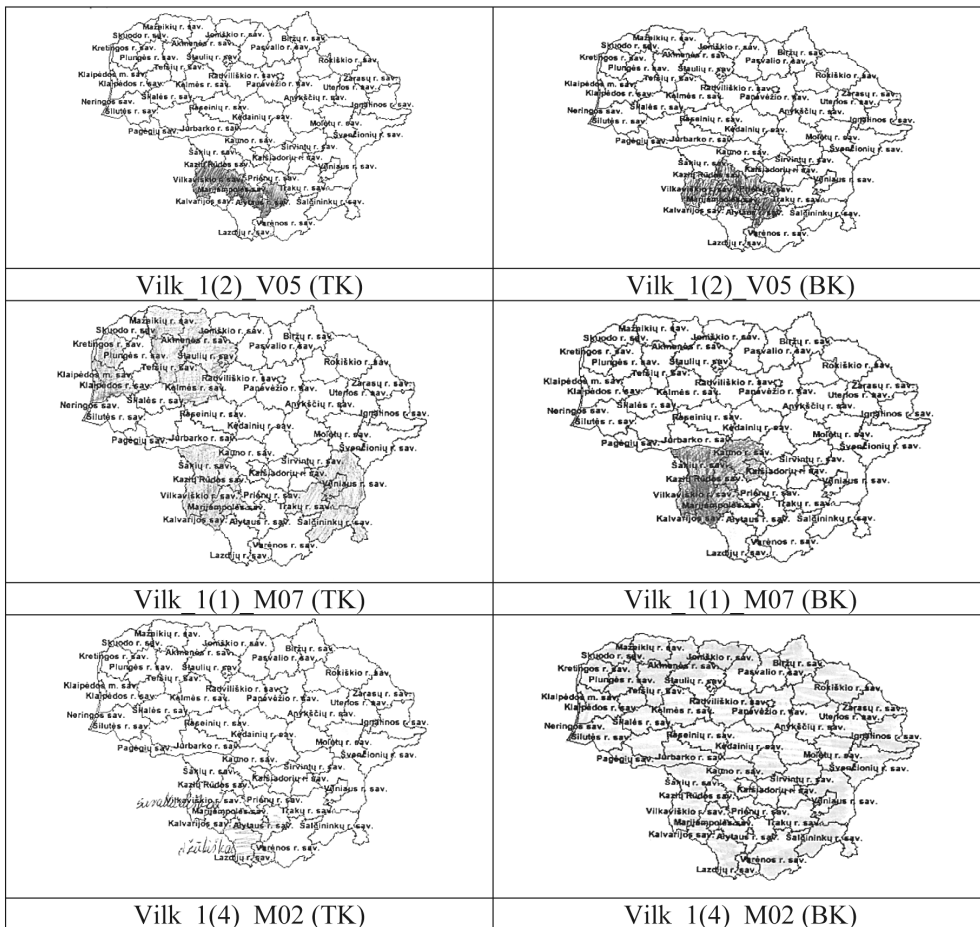
Toks kalbos atmainų lokalizavimas žemėlapiuose kitais atvejais (pavyzdžiui, stipresne tarmine raiška išsiskiriančių sričių) rodytų konfliktinį santykį su kalbinės aplinkos kodu. Ryškesnėmis ypatybėmis neišsiskirianti, todėl konkrečiai kalbos atmainai sudėtingiau priskiriama kalba moksleivių savimoneje suformavo ir keleriopus kalbinės gimtinės vaizdinius.

2.3. Kalbinė gimtinė – ir TK, ir BK zona

Nemažai trečiajai grupei (17,9 proc.) priskirtini tokie žemėlapiai, kuriuose, jaunųjų kalbos vartotojų nuomone, Vilkaviškio apylinkėms būdinga ir tarminė, ir netarminė raiška. TK plotus atskleidžiančiuose žemėlapiuose (t. y. pirmuosiuose) Vilkaviškio ar Vilkaviškio ir jo apylinkių išsidėstymas niekuo neišsiskiria. Kaip netarminis tų pačių jaunuolių antruosiuose žemėlapiuose gimtųjų apylinkių arealas jau žymėtas įvairiai (žr. 5 pav.).

²¹ Tokia pati dalis (28,57 proc.) respondentų į šį klausimą neatsakė.

²² Prie panašių išvadų prieita ir ankstesniuose tyrimuose (Grumadienė 1980, p. 91–93).

5 pav. Kalbinė gimtinė – ir TK, ir BK zona (1-osios (TK) ir 2-osios (BK) žemėlapio užduoties duomenys)

Vienuose žemėlapiuose BK, kaip ir TK, kalbama tik kalbinės gimtinės apylinkėse (žr. žemėlapių Vilk_1(2)_V05 (BK) 5 pav.). Kitų moksleivių pirmuosiuose žemėlapiuose tarp tarminių zonų patekusi kalbinės gimtinės sritis antruosiuose pažymėta kaip vienintelė ir artimiausia netarminėi kalbai (žr. žemėlapių Vilk_1(1)_M07 (BK) 5 pav.).

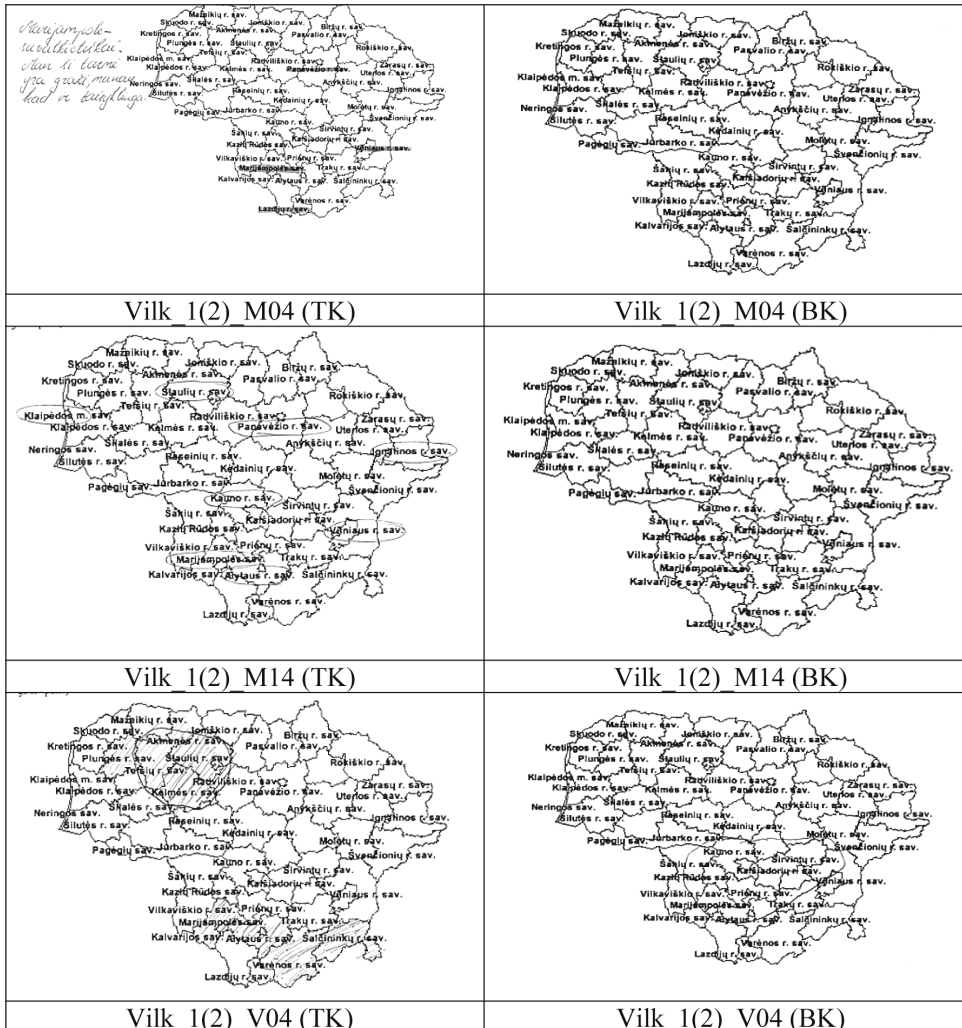
Ne viename iš žemėlapių netarminė kalbinės gimtinės raiška prilyginama su tokia kalbine atmaina paprastai siejamiems didmiesčiams: Kaunui, Vilniui, Klaipėdai (žr. žemėlapius Vilk_1(3)_M01 (BK), Vilk_1(2)_M16 (BK) 5 pav.).

Kai kurių mokinių manoma, kad bendrine kalba šnekama visame lietuvių kalbos plote (žr. žemėlapių Vilk_1(4)_M02 (BK) 5 pav.). Tai rodo moksleivių savimonėje susiformavusią platesnę viešosios valstybinės kalbos sąvoką (lietuviškai kalbama visoje Lietuvoje).

2.4. Kalbinė gimtinė – nepažymėta

Beveik penktadalyje (19,1 proc.) pieštinių žemėlapių kalbinės gimtinės zona eliminuota. Pabrėžtina, kad didžiojoje šios grupės žemėlapių dalyje (13,75 proc.) pažymėta Marijampolės sritis. Joje vartojama tarmė dažniausiai vertinama kaip graži ir taisyklinga (žr. žemėlapių Vilk_1(2)_M04 (TK) 6 pav.).

Kiti šiuose žemėlapiuose išskirtų ir su tarme moksleivių susietų sričių centrai laikytini ne tik kaip prototipiniai TK, bet ir BK vartosenos taškai (žr. žemėlapius Vilk_1(2)_M04 (TK), Vilk_1(2)_M14 (TK) 6 pav.).

6 pav. Kalbinė gimtinė – eliminuota (1-osios (TK) ir 2-osios (BK) žemėlapių užduoties duomenys)

Pridurtina, kad ir Marijampolės apylinkės (beveik visi į šią grupę įtraukti BK arealų lokalizacijai skirti žemėlapiai jaunųjų kalbos vartotojų palikti tušti) priskirtos įsivaizduojamam BK arealui (žr. žemėlapių Vilk_1(2)_V04 (BK) 6 pav.). Šis plotas, tiesa, besitęsiantis gerokai didesniu spinduliu, beveik sutampa su XXI a. pradžioje surinktų kalbos duomenų pagrindu brėžtomis regioninio standarto ploto ribomis (Geržotaitė, Mikulėnienė 2014, XIII žemėlapis).

3. Apibendrinamosios išvados

Perceptyviosios dialektologijos metodologinių nuostatų pagrindu atliktas tyrimas rodo, kad vakarų aukštaičių kauniškių arealui priskirta Vilkaviškio zona nėra vienalytė – mokiniai gana sunkiai skiria ar visai neskiria tarminio kalbėjimo nuo bendrinės kalbos dėl tarmės savitumo. Vilkaviškis įvertintas ir kaip tarminio (29,6 proc.), ir kaip netarminio (28,4 proc.), ir kaip abiejų kalbos kodų (18 proc.) vartojimo sritis. Beveik penktadalio apklaustųjų žemėlapiuose jis eliminuotas.

Tarminė kalbinės gimtinės lokacija paprastai praplečiama gretima sritimi ir patenka tarp kitų prototipinių tarminių zonų arba jos plotas beveik sutampa su patarmės ar regiono ribomis. Bendrinės kalbos arealui priskirta kalbinė gimtinė yra neatsiejama nuo Marijampolės, kurioje taip pat fiksuojama trejopa kalbinė raiška, dažniausia iš jų – netarminė.

Kalbinės gimtinės ir jai priskirtų gretimų apylinkių kalbos patrauklumo laipsnis yra gana aukštas – beveik pusė respondentų joje šneka tarmiškai (47,62 proc.) ir vartojamą kalbinį variantą vertina palankiai. Tarminis kodas panašiai dažnai pasirenkamas izoliuotuose (34,52 proc.) ir solidarumo (32,14 proc.), perpus rečiau – instrumentiniuose vietuosiuose (13,10 proc.) domenuose. Tarmiškai kalbantis žmogus daugiausia siejamas su kilme, gyvenamąja vieta (21,43 proc.), praeitimi, vyriausiąja karta (20,24 proc.), pagarba savo kraštui, tradicijoms (19,05 proc.).

Nors Vilkaviškio gimnazistų savimonėje egzistuoja kalbinės gimtinės, kaip paribio šnekotos vakarų aukštaičių kauniškių ploto viduryje, vaizdinys, minėtieji veiksniai, taip pat sudėtingas savajai šnektai būdingų tarminių ypatybių nusakymas leidžia kalbėti apie Vilkaviškio šnekotos gyvybingumą ir tęstinumą.

Literatūra

ALIŪKAITĖ, D., 2006a. Perceptyvines dialektologijos tyrimai: dialekto vaizdinys. *Valoda dažadu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums*, No. 16. Daugavpils: Saule, 87–95.

ALIŪKAITĖ, D., 2006b. Tarminio kalbėjimo kultūrinis aspektas. *Acta Baltico-Slavica*, Nr. 30, 567–583.

ALIŪKAITĖ, D., 2007. *Tarminis kalbėjimas ir bendrinė kalba: objektyviųjų ir subjektyviųjų skirtumų kultūrinį vertė*. [Rankraštis]. Daktaro disertacija: humanitariniai mokslai, filologija (04H). Vilnius: Vilniaus universitetas.

ALIŪKAITĖ, D., 2008. Tarmiškai kalbančio žmogaus stereotipai: apriorinės eilinių kalbos bendruomenės narių nuostatos. *Respectus philologicus*, Nr. 14 (19), 23–45.

ALIŪKAITĖ, D., 2009. Perceptyviniai dialektų tyrimai: mentalinis žemėlapis. *Respectus Philologicus*, Nr. 15 (20), 164–179.

ALIŪKAITĖ, D., 2013. Horizontalusis ir vertikalusis kalbos kontinuumo skaidumas: XXI amžiaus kalbėjimo variantai paprastojo kalbos vertintojo požiūriu. *Taikomoji kalbotyra*, Nr. 2, 1–27. Prieiga: www.taikomojikalbotyra.lt (žr. 2016 m. gegužės 20 d.).

ALIŪKAITĖ, D., BAKŠIENĖ, R., JAROSLAVIENĖ, J., JUDŽENTYTĖ, G., LESKAUSKAITĖ, A., LUBIENĖ, J., MEILIŪNAITĖ, V., PAKALNIŠKIENĖ, D., RAGAIŠIENĖ, V., RINKAUSKIENĖ, R., ŠVAMBARYTĖ-VALUŽIENĖ, J., URBANAČIENĖ, J., VAIŠNIENĖ, D., 2014. Punktų tinklo tankis geolingvistinės skirties *aukštaičiai: žemaičiai* požiūriu. In: D. MIKULĖNIENĖ, V. MEILIŪNAITĖ. *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Vilnius: Briedis, 129–196.

ALIŪKAITĖ, D., MERKYTĖ, E., 2009. Sociolingvistinis tarminių kodų taisykingumo tyrimas. *Kalbos kultūra*, Nr. 82, 259–274.

ALIŪKAITĖ, D., MIKULĖNIENĖ, D., 2014a. Geolingvistika: ideologija, teorija ir metodai. Pagrindinės sąvokos. In: D. MIKULĖNIENĖ, V. MEILIŪNAITĖ. *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Vilnius: Briedis, 29–47.

ALIŪKAITĖ, D., MIKULĖNIENĖ, D., 2014b. Geolektų ir regioninių dialektų formavimosi ypatumai Lietuvoje. In: D. MIKULĖNIENĖ, V. MEILIŪNAITĖ. *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Vilnius: Briedis, 257–266.

ALIŪKAITĖ, D., MIKULĖNIENĖ, D., 2016. Perceptyviosios dialektologijos instrumentai ir tyrimų kryptys: variantų arealai mentaliniuose žemėlapiuose (Biržų atvejis). *Acta Linguistica Lithuanica*, Nr. 74, 89–120.

ALIŪKAITĖ, D., VALIKONĖ, J., 2012. Bendrinės kalbos ir tarmės domenai. *Verbum*, T. 3, 7–20.

BAKŠIENĖ, R., 2016. *Vakarų aukštaičių kauniškių priegaidės: Marijampolės šneka*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas (spausdinama).

ČEPAITIENĖ, A., 2016. Vakarų aukštaičių kauniškių ir rytų aukštaičių panevėžiškių sociokultūriniai tinklai. *Taikomoji kalbotyra*, Nr. 8, 136–159. Prieiga: www.taikomojikalbotyra.lt (žr. 2016 m. gegužės 20 d.).

DIERCKS, W., 2002. Mental Maps. Linguistic-Geographic Concepts. In: D. LONG, D. R. PRESTON. *Handbook of Perceptual Dialectology*, Volume 2. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 51–70.

GERŽOTAITĖ, L., 2016. Jaunųjų šiauliškių ir panevėžiškių tarminė savimonė: ribos mentaliniuose žemėlapiuose. *Acta Linguistica Lithuanica*, Nr. 74, 121–142.

GERŽOTAITĖ, L., MIKULĖNIENĖ, D., 2014. Dabartinė lietuvių tarmių klasifikacija ir Lietuvių kalbos atlaso punktai: žemėlapis ir komentarai. In: D. MIKULĖNIENĖ, V. MEILIŪNAITĖ. *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Vilnius: Briedis, XIII žemėlapis.

GRUMADIENĖ, L., 1980. Subjektyvusis kalbos vertinimas. *Kalbos kultūra*, Nr. 39, 91–93.

INOUE, F., 1999. Classification of Dialects by Image. In: D. R. PRESTON. *Handbook of Perceptual Dialectology*, Volume 1. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 147–159.

KALNIUS, P., 2002. „Kitokie“ tarp „savų“: Lietuvos etnografinių grupių stereotipai. *Lietuvos etnologija*, Nr. 2 (11), 23–52.

LKA II, 1982. K. MORKŪNAS (ats. red.), E. GRINAVECKIENĖ, A. JONAITYTĖ, J. LIPSKIENĖ, B. VANAGIENĖ, A. VIDUGIRIS. *Lietuvių kalbos atlasas II. Fonetika*. Vilnius: Mokslas.

MARSHAL, J., 2004. *Language Change and Sociolinguistics: Rethinking Social Networks (Palgrave Studies in Language Variation)*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

MERKYTĖ-ŠVARCHIENĖ, E., 2016. Tarmių mentalinio žemėlapio (ne)tiksrumo veiksniai: tarmės vartojimas vs. nevartojimas. *Respectus Philologus*, Nr. 29 (34), 139–154.

PAPAURÉLYTĖ, S., ŽUPERKA, K., 2010. Lietuvos etninių sričių gyventojų charakterio bruožai kalbos pasaulėvaizdyje. *Kalbos kultūra*, Nr. 83, 185–202.

PRESTON, D. R., 1988. Methods in the Study of Dialect Perceptions. In: A. R. THOMAS. *Methods in Dialectology*. Clevedon: Multilingual Matters, 373–395.

PRESTON, D. R., 1999a. Introduction. In: D. LONG, D. R. PRESTON. *Handbook of Perceptual Dialectology*, Volume 1. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, xxiii–xl.

PRESTON, D. R., 1999b. A Language Attitude Approach to the Perception of Regional Variety. In: D. LONG, D. R. PRESTON. *Handbook of Perceptual Dialectology*, Volume 1. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 359–373.

ZINKEVIČIUS, Z., 1966. *Lietuvių dialektologija. Lyginamoji tarmių fonetika ir morfologija*. Vilnius: Mintis.

Laura Geržotaitė

Lietuvių kalbos institutas,

Vilniaus universitetas

Kauno humanitarinis fakultetas, Lietuva

Moksliniai interesai: arealiniai baltų kalbų tyrimai, geolingvistika, dialektologija

Agnė Čepaitienė

Lietuvių kalbos institutas,

Vilniaus universitetas

Kauno humanitarinis fakultetas, Lietuva

Moksliniai interesai: geolingvistika, dialektologija, sociolingvistika, sakininės lietuvių kalbos ypatybės

VILKAVIŠKIO JAUNUOLIŲ KALBINĖ GIMTINĖ:

RIBOS, TAISYKLINGUMO IR PATRAUKLUMO VERTĖS

Santrauka

Straipsnyje, remiantis perceptyviosios dialektologijos metodologinėmis nuostatomis, analizuojami Vilkaviškio jaunuolių (84) kalbinės giminės vaizdiniai, t. y. gimtųjų apylinkių lokalizacija pieštiniuose žemėlapiuose (160) ir mokinių nuostatos vartojamos kalbos taisyklingumo ir patrauklumo požiūriais.

Kalbinės giminės vaizdinys išryškintas sugretinus jaunuolių sužymėtus tarminių zonų ir bendrinės kalbos sričių žemėlapius, aptarus tarminio kodo pasirinkimo dažnumą, vartojimo domenų, išnagrinėjus autostereotipus ir heterostereotipus, įvardintas savo ir kitų kalboje pastebimas tarminės ypatybės.

Rezultatai rodo, kad Vilkaviškio zona nėra vienalytė – mokiniai gana sunkiai skiria ar visai neskiria tarminio kalbėjimo nuo bendrinės kalbos. Vilkaviškis vertinamas ir kaip tarminio (29,6 proc.), ir kaip netarminio (28,4 proc.), ir kaip abiejų kalbos kodų (18 proc.) vartojimo sritis. Beveik penktadalio apklaustųjų žemėlapiuose Vilkaviškis eliminuotas.

Tarminė kalbinės giminės lokacija paprastai praplečiama gretimomis sritimis ir patenka tarp kitų prototipinių tarminių zonų arba jos plotas beveik sutampa su patarmės ar regiono ribomis. Bendrinės kalbos arealui priskirta kalbinė giminė yra neatsiejama nuo Marijampolės srities, kurioje taip pat fiksuojama trejopa kalbinė raiška, dažniausia iš jų – netarminė.

Kalbinės gimtinės ir jai priskirtų gretimų apylinkių kalbos patrauklumo laipsnis yra gana aukštas – beveik pusė respondentų čia šneka tarmiškai (47,62 proc.) ir vartojamą kalbinį variantą vertina palankiai. Tarminis kodas panašiai dažnai pasirenkamas izoliuotuose (34,52 proc.) ir solidarumo (32,14 proc.), perpus rečiau – instrumentiniuose viešuosiuose (13,10 proc.) domenuose. Tarmiškai kalbantis žmogus daugiausia siejamas su kilme, gyvenamąja vieta (21,43 proc.), praeitimi, vyriausiąja karta (20,24 proc.), pagarba savo kraštui, tradicijoms (19,05 proc.).

Minėtieji veiksniai, taip pat sudėtingas savajai šnektai būdingų tarmių ypatybių nusakymas leidžia kalbėti apie Vilkaviškio šnektos gyvybingumą ir tęstinumą.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: perceptyvioji dialektologija, pieštinis žemėlapis, kalbinė gimtinė, ribos, tarmė, bendrinė kalba, Vilkaviškio zona.

Laura Geržotaitė

Institute of the Lithuanian Language

Vilnius University

Kaunas Faculty of Humanities, Lithuania

Research interests: areal researches of Baltic languages, geolinguistics, dialectology

Agnė Čepaitienė

Institute of the Lithuanian Language

Vilnius University

Kaunas Faculty of Humanities, Lithuania

Research interests: geolinguistics, dialectology, sociolinguistics, features of lithuanian spoken language

LINGUISTIC HOMELAND OF THE YOUNG PEOPLE LIVING IN VILKAVIŠKIS: BORDERS, CORRECTNESS AND ATTRACTIVENESS

Summary

Drawing on the methodological principles of perceptual dialectology, the article provides an analysis of the images of the linguistic homeland of the young people living in Vilkaviškis (84), i.e. the localisation of the native surroundings on drawn maps (160) and the attitude of schoolchildren to the language they speak from the aspects of correctness and attractiveness.

The image of the linguistic homeland becomes clear when the maps with dialectal zones marked by young people and the areas of standard language are compared, the frequency of the choice of the dialectal code and the domains of usage are discussed, and auto-stereotypes and hetero-stereotypes and dialectal peculiarities noticed in the language of one's own and others' are also studied.

The research results demonstrate that Vilkaviškis zone is not homogenous: schoolchildren find it difficult to distinguish or are not able to distinguish dialect speech from standard language. Vilkaviškis is considered to be both as a zone where dialect (29.6%) and non-dialect (28.4%) is spoken, as well as an area where both language codes are used (18%). The town is eliminated from the maps of almost one-fifth of the respondents.

The localisation of the dialectal linguistic homeland is usually expanded including neighbouring areas and is among other prototypical dialect zones or its area almost coincides with the borders of the subdialect of the entire region. Linguistic homeland attributed to the area of standard language is inseparable from the district of Marijampolė, where a triple linguistic expression is also recorded, of which a non-dialectal expression is most frequently recorded.

The degree of the attractiveness of the linguistic homeland and the language of neighbouring areas attributed to it is rather high – here almost half of the respondents speak in dialect (47.62%) and have a favourable opinion of the linguistic variant used. Dialectal code is similarly often chosen in separate (34.52%) and solidarity (32.1%) domains, while its use in instrumental public domains is less frequent (13.10%). People who speak in dialect are most often linked to their place of origin and residence (21.43%), with their past and the oldest generation (20.24%), respect for their country and traditions (19.05%).

The factors mentioned as well as a not very exact enumeration of the features characteristic of their own subdialect allows us to speak about the vitality and continuation of the Vilkaviškis subdialect.

KEY WORDS: perceptual dialectology, drawn map, linguistic homeland, borders, dialect, standard language, zone of Vilkaviškis.

Įteikta 2016 metų liepos 15 d.